

A philosophiai folyóiratokból.

Revue philosophique de la France et de l'étranger dirigée par Th. Ribot 1886. Mars. Tartalma: *L. Dauriac*: L'acoustique psychologique címén. Stumpf C. «Tonpsychologia»-járól (Lipese Hírgel 1883.) ír egy kissé megkésett tanulmányt. Az akusztikát e három részre különíti a tanulmány: fizikai, physiologiai és pszichologiai akusztikára. A középső képezi Stumpf s utána Dauriac vizsgálódásainak tárgyát. *Ch. Fèvé*: «Sensation et mouvement, contribution à la psychologie du foetus» címén folytatja physiologiai tanulmányát. *L. Carrau*-tól szintén folytatását találjuk a «Philosophe d. Butler» című czikknek. E számban Butler híres analogiáját elemzi s a korára tett hatását élénken vázolja. Ismertetve vannak: *Fonsegrive*: «C. E. Adam «Essai sur le jugement esthetique Paris 1885»»; *Picavet*: «A. Laggrand: l'univers, la force et la vie Paris 1884»»; *Picavet*: «F. Ogereau: Essai sur le système philosophique des stoiciens Paris 1885»»; *Picavet*: «Charles Chabot: Dessins de Tracy»»; *Grindelle* «Ed. Thiaukière: La proie du néant, notes d'un pessimist Paris»»; *A. Binet*: «A. Cullerre: Magnetisme et hypnotisme Paris 1886. Végül: La grande encyclopédie Paris». — Értesítő a physiologico-pszichologiai társaságról.

Áprilisi füzet: *J. Bouillier*: «Létezik-e a történet philosophia?» kérdést veti föl, mert abban a véleményben van, hogy a mit eddig a címén termeltek, nem felel meg nevének. S ennek egyik oka a tudomány fiatalsága meg az, hogy tárgyát és módszerét tévesztette. Hogy a történetnek ne lehetne philosophiája, azt szerző nem akarja állítani, de állítja hogy az ugynevezett történet philosophiát saját határai közé kell utasítani és szerényebbé tenni, mint az tapasztalható. Író egyébként Jouffray következő alap gondolatát teszi magáévá: «Isten tényleg csak annyira avatkozik be az emberi dolgok fejlő-

désébe, mint egy naprendszer pályájába. Mindamellet mindkettőnek isten a szerzője. Mikor isten az emberi értelem törvényeit megadta, miként megadta a csillagokét, eleve elrendelte az emberiség pályafutását, ahogy megszabta a bolygókét. Ebben áll gondviselése, s a gondviselés egyként végzetes az emberiségre s az égitestekre nézve, csakhogy különböző módon, mert az egyéni szabadságot tönkre nem teszi, megfordítva feltételezi illetőleg csak általa van értelme.» E gondolatot fejti ki aztán Bouillier a fent czímzett tanulmányban.

A. Penjon: La metaphysique de Lotze czímen vázlatos tanulmányt ír a nálunk is eléggé ismert német bölcselőről. A czikk megírására alkalmat az adott, hogy Lotze: Metaphysik, drei Bücher der Ontologie, Kosmologie und Psychologie. Leipzig 1879. műve francia fordításban megjelent: Duval, a francia fordító derék munkát végzett, s mint kiadása előszavában értesít, fordítását a szerző is átnézte, s helyenként javítgatásokat tett, miáltal eredeti gondolatát módosító változásokat idézett elő. A francia fordítás czime ez: La metaphysique par Lotze, trad. en français par P. Duval Paris, Didot 1. vol. in 8.º de 630 p. Megemlítjük egyuttal, hogy Lotze munkájának angol fordítása Bosanques-től Oxford 1884. az eredeti s a francia kiadástól eltérőleg gazdag tartalom mutatót is csatolt a könyvhöz; továbbá az eredeti hosszabb fejezeteit könnyebb olvasás kedvéért apróbb fejezetekké különítette.

Lesbazeilles: A vallás pszichologiai alapjai czímen hosszabbnak ígérkező tanulmányt kezd meg, melynek kiinduláspontjával nem értünk mindenben egyet. Azt mondja nevezetesen, hogy «ma már a társadalmi tények véglegesen az élet nyilatkozatai gyanánt tekintendők, s a mennyiben az élet úgy az egyénekben, mint azok közösségében mindig ugyanazon törvények alatt áll, biologiai szempontból kell magyarázat alá fogni és méltatni a társadalmi élet összes tümenényeit is». Ez állítása a szerzőnek csak részben igaz, a mennyiben tudniillik az élet nyilatkozata korlátokat szab a szellemi életnek is. Azonban a szellemi életnek e mellett megvan önálló központja is, melynek alkotásai és intézményei a szoros értelemben vett physiologiai törvényekkel ki nem magyarázhatók. S éppen ide tartozik a szerzőnk által vizsgálat alá vett vallás is.

Ismertetve vannak: «M. Duval: Le Darwinisme Paris 1886.»
L. Manoviertől: «Arm. Sabarier: Exais d'un naturaliste transformiste sur quelques questions actuelles. Alençon 1885.» «Arth. Vianna

de Lima : Exposé sommaire des theories transformistes de Lamarck, Darwin, Heckel. Paris 1886.» *L. Arréat*: «Th. Lipps Psychologische Studien Heidelberg. Wien 1875.» *B. Perez*: «Paris Zejin: Giordano Bruno y su tiempo; Ricardo Juente: La intoleranza religiosa. Madrid 1886.» — «C. Cesca: Il monismo meccanico e la coscienza Treviso 1886.» «E. Regalia: Il concette meccanico della vita Turin. 1885.» Végül a párisi psychologico-physiologiai egyesület jelentései; ezek közt első helyen Fersari, Hericourt, és Richettől, a nevezett egyesület 1886. febr. 22. ülésén bemutatott: Az írás és az egyeniség című graphologiai értekezési példatárról.

Philosophische Studien. Herausgegeben von W. Wundt. -- 3-ter Band. I—IV. Heft.

A jeles folyóirat 3-dik kötete most érte befejezését 4-dik füzetében. Habár Szemlének füzetenként nem szokta e folyóiratot ismertetni, mégis a kísérleti lélektanra vonatkozó főbb kutatásokat olvasóival közölni szokta (IV. évf. 2-dik füzete) s azért olvasóinkat most is a legfontosabbaknak látszó eredményekről röviden értesíteni kívánjuk.

A 4-dik kötet nemcsak lélektani cikkeket tartalmaz. Ott találunk egy cikket *Ljubomir Nebich*-től «Az állitmány quantificatió járól szóló tan az újabb angol logikában», mely ezen tant igen világosan összeállítja és bírálja; ott egyet *Dávid Selver*-től «Leibnitz monadologiájának fejlődési menete 1695-ig»; továbbá egy igen tanulságos essayt «A mozgás fogalmának történelmi fejlődése s előrelátható végeredménye» — *Lange Lajos*-tól, eltekintve kisebb közleményektől, melyeket maga Wundt irt a folyóiratba. Az egész kötetnek súlypontja azonban most is a *kísérleti lélektanba* esik. Nevezetesebb cikkei ez irányban egyfelől az időérzék kutatásaira vonatkoznak, másfelől az inger fokának hatásáról az egyszerű lelki tünemények tartamára szólnak (Berger G. O.-tól); azonkívül olvashatni egy cikket stroboskopikus tünemények lélektani analysise» cím alatt (Fischer Ottótól); egyet a hang erejének méréséről (Starke Páltól); egyet a Weber-féle törvény legfőbb matematikai fogalmazásairól (Köhler Alfréd-től). Jelenleg csak két problémát akarunk részletebben felhozni, melyeknek egyike a *psychometriai kutatásokról* («Psychometrische Untersuchungen») szól James Mc. *Keen*

Cattell-től; másika az emlékezetről a hangok terén («Untersuchungen über das Tongedächtniss») Wolfe K. H.-tól.

Mc. Keen Cattell úr újabb méréseket tett lélektanilag a legfontosabb idők meghatározására vonatkozólag. Miután először azon eszközöket leírta volna, melyekkel az idő méréseit eszközölte, átmeny a) a reactió idejének, b) a megkülönböztetés és c) a választás idejének mérésére.

a) Azon idő, mely szükséges, hogy valaki egy adott ingerre megfelelő mozdulatot tegyen, *reactio idejének* neveztetik. Ezen idő, ha kézzel történik a mozdulat $150/_{1000}$ mp. a fénynél, $126/_{1000}$ a hangnál; beszéddel jelezve a felfogást $180/_{1000}$ mp.

b) Hogy két fényt *megkülönböztethessünk* egymástól, ahhoz $30/_{1000}$ — $50/_{1000}$ mp. kívántatik. Kék és veres elektromos fény megkülönböztetéséhez $75/_{1000}$ — $109/_{1000}$ mp. kívántatik; *egyes betűk* észrebevéséhez 47 — $58/_{1000}$ mp., két betű megkülönböztetéséhez $142/_{1000}$ mp. *Különböző betűk* különböző hosszú időt igényelnek; legrövidebb az idő 0-nál ($113/_{1000}$), leghosszabb D-nél $192/_{1000}$ mp. Rövid angol *szavak* $132/_{1000}$, hosszú *szavak* $154/_{1000}$ mp. igényelnek, tehát csak annyit, mint az egyes betűk, a mi azt bizonyítja, hogy a szavakat mint egységeket fogjuk fel, nem pedig egyes betűikben. Külső tárgyak *képeinek* felismeréséhez 96 — $117/_{1000}$ mp. kívántatik. (Ezen számokhoz mindenütt hozzájárul a r. ideje = $150/_{1000}$, hogy az egész lefolyt időt kaphassuk.)

c) Ha a tárgy megismerése után két mozdulat közt kell választani, akkor az ehhez kívánt időt *választási időnek* (Wahlzeit, W. Z.) nevezzük. Az összes idő *két színnél* $295/_{1000}$ mp.; tehát a *vál. idő* $145/_{1000}$ (tehát kevéssel nagyobb, mint a megkülönböztetés ideje, ha a mozdulat előre meg van határozva); *egyes betűkre* nézve ez idő $143/_{1000}$ — $176/_{1000}$ mp.; *nagy német betűk* megnevezéséhez $273/_{1000}$ mp.; *egytagú szavaknál* $104/_{1000}$ mp.; *színek* megismeréséhez s megnevezéséhez kell: *kékre* $401/_{1000}$, *narancsra* $519/_{1000}$; tárgyak *képei* 251 — $278/_{1000}$ mp. Hogy pl. a széket «széknek» nevezze, ahhoz $0\cdot1''$ kívántatik. —

Az eredményt átnézetileg így állítja össze ms. KeenCaltel úr:

Egyszerű fényreactio ...	150	Ismerési idő képre ...	100
Ismerési idő fényre ...	30—50	« « betűre ...	120
« « szín ...	90—100	« « rövid szó ...	120—130

Megnevezési idő színekre...	280—400	} 1000-ed részek.
“ “ képekre ...	250—280	
“ “ betűkre ...	140—170	
“ “ szavakra ...	100—110	

Wolfe K. H. azon gyengítő hatást akarja vizsgálni, melyet az emlékezetre az *idő hossza* képes gyakorolni. A kísérletek úgy lettek berendezve, hogy egy adott hangra (Normalton) bizonyos idő multával egy másik hang lett megütve. A kísérletező e másikat az elsővel összehasonlítva, azt ítélte: vajjon egyenlő-e a kettő vagy különböző (magasb, mélyebb-e?). Így nyertek helyes (r) és helytelen (f), valamint kétes (z) ítéleteket. Az eredmények a következők:

1. Ha a két hang egyenlő, akkor átlag véve helyesebben ítél a hallgató, mint különböző hangoknál.

2. Az ítélés biztosabb 2 mp. időköznel, mint csekélyebb időközöknél; 2 mp.-től egész 10—20 mp.-ig az ítélés biztos-ága gyorsan fogy. Minthogy már most az ítélés-összehasonlítás az új és a régi hang között, azért az ítélés ezen ingadozása azt bizonyítja, hogy az emlékezet az idő hosszával gyengül. A meglevő kísérletek azonban nem elegendők arra, hogy az emlékezet és az időnek ezen összefüggését biztosabb törvény alá foglalhassuk.

3. Feltűnő azonban, hogy bizonyos intervallumnál (mely az egyének szerint különböző, 10—25 mp. közt ingadozott) a feledés vagy végleg megszűnik, vagy határozottan gyengül; azaz az ítélet ez intervallumnál újra biztosabbá lesz. Ezt két okból lehet magyarázni: *a*) abból, hogy a fiúknál is maradnak utóképek (mint a szemnél), melyek újra tudatba lépni törekednek (15 mp. múlva rendszeren) s úgy ezen intervallumnál a felidézett képek erősítik; *b*) abból, hogy a figyelem maga, melytől az emlékezet nagyon is függ, ily ingadozásnak alá van vetve. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a figyelem erősödésével a régi kép világosabbá s az ítélés biztosabbá válik. A figyelem ezen periodikus törvénye azonban még szinte ismeretlen.

4. A hangok magasságának s a gyakorlat és fáradtságnak behatása az eszközölt kísérletekből pontosan meg nem voltak határozhatók.

A két kettős füzet csak 3 önálló cikket hoz. Az egyikben *Ad. Jeelisch* értekezik «A platói Rhaedonban előforduló ethikai részekről»; a másikban *G. Knauer* «weiteres zur Kantischen Lösung des Problems der Freiheit» cím alatt szól a régi tárgyról; a 3-ikban *E. v. Hartmann* «Der Begriff des Komischen in der modernen Aesthetik» cím alatt egy kis bírálatot nyújt a sokat vitatott fogalom különböző felfogásaira. A komikumot Kant tárgyalásánál kezdi, Jean Paul következik Schelling, St. Schütze, Schopenhauer, He. el, Trahdorff, Weisse, Schleiermacher, Vischer kíséretében, Zeising, Kirchmann, Zimmermann, Köstlin és Fechner zárják a sorozatot. A cikkeknek pozitív eredménye nincsen, s hogy Hartmann miért szorítkozik csakis ezen írókra s nem vetett egy pillantást a francia és angol írókra is, — azt épen nem láthatni át.

Az ismertetett művek közül kiemeljük a következőket: «*Über philos. Wissensch. u. ihre Propädeutik*» von *Alexius Meinong* (Graz), melyben szerző a gymnasialis propädeutika siralmas állapotáról az osztrák gymnasiumokon értekezik s kivált 3 kivánságot nyilvánít a szégyenletes állapotnak, (mely mi nálunk még szégyenletesebb), megszüntetésére; úgymint 1. a propädeut. tanára tüzetes philosophiai vizsgának vettessék alá (hány philosophusunk marad akkor nekünk gymnasiumainkban?); 2. az egyetemen philosoph. seminariumok állíttassanak fel (a mi igen kétes, bár nálunk is javaslatba hozott remedium); 3. minden gymnas. tanár philos. és paedagogiai műveltségét illetve vizsgának vettessék alá (megszünnének azon úgynev. specialisták, kik most az intézetekben oly nagy számmal és oly fenhangon vannak, s kiknek látkörük orruk hegyénél végződik). Ismertetve van továbbá «*Les maladies de la personnalité*» par Th. Ribot, ism. Philippi V.; egy igen érdekes mű «*The social philosophy and religion of Comte*» by Edward Caird, melyre esetleg mi is rá fogunk térni; továbbá *Carlo Cantoni* műve *Emanuele Kant* ism. Lasson (Friedenauban); *Theod. Weber* műve «*Emil du Brois-Reymond*» ism. Knoodt (Bounban).

A 8. 9. füzet bőséges irodalmi és bibliographiai részletein kívül egy *antikritikát* hoz *Isenkrahe*-től, melyre egykori bírálója *Jünger M.* válaszol. *Isenkrahe* újból hirdeti, hogy a Kant-féle philos. kiindulási pontja helytelen, mert valahol az ismeretnek kell kezdődnie s ott épen a bizonyításnak végződnie is kell. Egyébként ha, úgymond, az ismeret direct voltát nem ismerjük el, akkor az idealismus elke-

rülhetlen. Ő különben nem akarta a realismust megbizonyítani, ő csak a védelem jogát vette maga számára igénybe. — Jünger tehát nem is talált komoly pontot, melyre válaszoljon s valóban felesleges is lett volna, Isenkrahe kertülő és vonakodó kapkodásával szemben az idealismust és a bizonyítás szükségességét újból bizonyítani.

Bölcseleti folyóirat. Szerkesztik és kiadják dr. Kiss János és Palmer Mátyás theologiai tanárok, Temesvár 1886. A *keresztény* bölcselet érdekében szerkesztett s kiadott folyóirat második és harmadik számáról teszünk jelentést. A folyóiratot szerkesztői a következő négy rovatba osztották be: I. **Értekezések**, mely czímen *Csicsáky* Imre: Aesthetikai tanulmány az II Paradiso felett; *Merchich* Máté: A positivizmus alaptana és a katolikus kritika; *Martin* Péter: A szépség fogalma; *Prohászka* Ottokár dr.: Realizmus vagy idealizmus; *Waldfogl* Károly dr.: Stöckl és a positivizmus, találunk hosszabb közleményeket. A II. Bölcseleti mozgalmak, vegyesek czímen, *Kiss* János dr.: Mily nyelven adjuk elő a bölcseletet hittant főiskoláinkban; *Palmer* Mátyás: Dr. Haffner Pál; *Palmer* Mátyás: Egy nagy nevű prot. tudós aquinói szent Tamásról; s még néhány apróbb közlemény. III. A bölcselet magyar nyelve czímen, *Kiss* János dr.: A bölcseleti műszók alkotásához. Végül: IV. Irodalmi értesítő, melyben *Kiss* János dr.: S. Thomae Aquinatis operum omnium et. Leonina I., II. köt.; *Palmer* Mátyás: Die grossen Welträthscl. Tilman Pesch. I. k.; *Fischer-Colbrie* Ágost: Der Gottesbegriff in den heidnischen Religionen des Alterthums; *Szücs* János: De ecclesia et statu juridico consideratis; Bölcseleti folyóiratok bemutatása; Könyvszemle közöltetnek.

A positivizmusra vonatkozó két czikkből álljon itt a következő részlet mutatványul. *Merchich* Máté a folyóirat 2-ik számában ezt írja: «Mennyire bámultam, hogy a positivizmust katolikus kritikánk egyhangulag idétlen s bárgyu agyrémeskedésnek hirdeté és hirdeti: Stöckl szerint a positivizmus «az emberi elme kirugásának netovábbja». Ha ez így van, gondolám magamban, akkor nem vagyok képes megérteni, hogyan lehetséges, hogy annyi és oly nagy tudós ily otrombaságok mellett lelkesedhetett és lelkesedhetik? Hogy nagy tudósok is nagyon tévedhetnek, azt én megengedem: de nagy tévedéseikben is nagy elmeélt vagy legalább nagy genialitást tanu-

sítanak: evidens otrombaságokat soha el nem fogadnak. Ennek meggondolása engem arra a nyomra vezetett, hogy katolikus kritikánk a positivismust illetőleg, valami lényegest aligha el nem nézett. Azért még egyszer összevetém a különféle katolikus szerzőknél olvasható kritikákat, mikor is föltűnt nekem, hogy a kritikák nemcsak quo ad sensum, hanem *szavakban és kifejezésekben is majdnem identikusok s hogy forrásuk gyanánt mind a mainzi «Katholik» 1870. évi folyamát idézik.* Ez utóbbi körülmény miatt a félreértés lehetősége, melyet annyi írónak, ha önállóan irtak volna, alig mertem volna tulajdonítani, mert egy írónak, a mainzi czikkezőnek volt tulajdonítható, és én láttam, hogy ha tisztába akarok jóni a positivismusként egyrészt fönnen magasztalt, másrészt földig lerántott tanával, a közvetlen forráshoz kell nyulnom. Meg is tettem és nagyon fájlaltam, midőn látnom kellett, hogy a mainzi czikkező csakugyan lényegesen félreértette a positivismus alaptanát. *Ez alaptan csakugyan életrevaló és oly megragadó igazság,* hogy ama nagynevű tudósok lelkesedését immár könnyen megértem; ama félreértés meg éppen *ezen alap gondolatot annyira eltorzítja,* hogy katolikus kritikánk sujtó ítéletét is könnyen elgondolhattam. Tisztába jövén így a positivismusként kétféle sorsával, föltettem magamban, hogy katolikus kritikánk egész lapsusát, melyet tudtommal eddig senki ki nem javított, kiküszöbölöm. Azon természetesen nem is kételkedem, hogy katolikus írónk, kik tudtak és akaratuk ellenére lettek félrevezetve, szívesen fogják látni, ha én annak, kinek tanát eddig oly igazságtalanul elítélték, értem Comteot, igazságot szolgáltatok annyiban, a mennyiben jogot tarthat rá. A positivismus alapján véve a haladás philosophiája: tehát a mennyiben igazán és őszintén fűrkészi meggyőződésünk alapjait, irtja az ábrándokat, mutatja a tévedések genesisét, gyűjti a végérvényesen megállapított igazságokat, annyiban nekünk katolikusoknak nemcsak hogy nincs okunk azt gáncsolni, hanem *inkább szívvel-lélekkel híveivé, józan positivistákká kellene lennünk, ha különben már úgyis azok nem volnánk.* A folyóirat 3-ik számában aztán Stöckl Albert dr., német tudós, kel síkra Merchich ellen eképen: *«Én meg nem engedhetem,* hogy a positivismus igazságot és jogosultságot követelhesen magának, mint ezt M. úr állítja. A positivismus, jólehet mint a jövő philosophiáját proklamálja magát, sohasem fogja a szellemeket lebilincselni. A positivismus, mint minden más hamis philosophema ismét elfog

tünni, úgy a mint jött». Ez bizony homlokegyenest ellenkező állítás Merchichével s mint állítás éppen olyan jogosult az egyik, mint a másik. A mi Stöckl doctorét — legalább ránk nézve — jelentőségben mégis alább szállítja, az az a hang, melyben tudományos ember nem beszél, tudniillik, hogy ő még nem engedheti, hogy a positivismusnak igazsága legyen; valamint alább szállítja az az ismert elfogultság, melylyel a német írók általában, Stöckl, különösen a francia genius iránt viseltetnek. Ha a «Bölcséleti Folyóiratnak» egyáltalán szívéen fekszik a positivismus s a felekezeti korlátoktól mentes philosophia ügye, jobban teszi vala, ha Merchich félnék kezdeményezését arra használja fel, hogy magyar emberrel szólat hozzá a kérdéshez. Mi nem osztozunk a németek elfogultságában Comte iránt s aztán szó a mi szó, nem is előny reánk nézve, hogy tapogatózó philosophiánk irányzására, minő Merchich czikke vala, rögtön idegent állítunk csatarendbe, hogy úgymondott tekintélyével a szükséges tájékozódást lehetetlenné tegye.

V E G Y E S .

1. Az **erdélyi muzeum-egylet** bölcsélet, nyelv és történelem-tudományi szakosztálya kiadványainak 1884. I. köt. 3. füz. és 1885. II. köt. 1. füzetében *Brassai Sámuelnek* két rendbeli igen érdekes kritikai értekezését találjuk, melyeket miután a nyelv philosophiájával a legszorosabb összefüggésben vannak, szükségesnek látjuk olvasóinkkal a következőkben megismertetni.

Ismerkedjünk, ez az egyik értekezés czíme, ebben Brassai előadván az összehasonlító nyelvtudomány fontosságát, egy ezen érdeken megjelent francia mű magyar fordításának sajtósági hiányait fejtegeti. A mű czíme ez: *Notions élémentaires de grammaire comparée, pour servir à l'étude des trois langues classiques* par E. Egger Paris, 1852. A könyv czíme magyarul: *Bevezetés az összehasonlító nyelvtanba*, különös tekintettel a classicus nyelvekre. Egger E. nyomán dolgozta *Bartal Antal* 1883. A francia mű, az összehasonlító grammatica rendszere a görög, latin és francia nyelvekre alkalmazva. A cím fordítása tehát hűtelen, de a magyar